

tvih se srečamo z borgesovsko barvito, a po Kiševo izpeljano »zgodbo« z različnimi časovnimi preseki in spoznanjem: »V zgodovini človeških bitij se nikoli nič ne ponovi; za kar se na prvi pogled zdi, da je enako, je komajda podobno.« Pri Legendi o spalcih se je Kiš oprl na Koran ali na katero poznejših izpeljav, pri njem svobodno predelano, sprašuje se, ali gre za sanje ali sanjske mōre, kajti življenje je daleč od vsake harmonije. V Zrcalu nepoznanega na svoj način spregovori o krivdi, o nezadostnosti zunanje gole faktografije. Dogajanje pri Zgodbi o mojstru in učencu se pomika iz alegorijskega okvira v vse bolj realni svet. Zgodba Slavno je za domovino umreti je obratna slika privzdignjeno zanosne usode človeka. Knjiga kraljev in bedakov prinaša borgesovsko podobo o ruskih mistikih, to fantazijo je Kiš uporabil za razmislek o zlu skozi videz in resnico. Zgodba Rdeče znamke z Leninovo podobo je polna citatov, ki so izmišljeni, govori pa o uničenju rokopisa emigranta. Posredi so značilne Kiševe misli: »Beseda moč je polna odgovornosti in z ničimer dokazana misel. Kje se prične pravi-

ca? Kje se končuje?« Pisatelj Post scriptum pojasnjuje mnoge vire, težje razumljiva mesta in nastanek posameznega dela.

Enciklopedija mrtvih se nam kaže kot zahtevno branje. Pisatelj ubeseditveni postopek gre mimo ustaljenih in preizkušanih pravil in norm. Sporočilna vrednost Kiševega pisanja je zlasti v tem, da bralca ne pusti v udobju vseobče razrešljivosti problemov in stvari, ampak terja aktivno miselno razmerje do ponujenega. Ni treba na široko poudarjati, da Kiš v polni meri ovlada artifikacijo besedil. Dimitrij Rupel je za spremno besedo napisal Apokrifne in palimpseste. Gre za eno tistih esejijskih besedil, ki vzpostavlja stičišče s Kišem in njegovim delom, s posebnostmi njegovega pisanja, hkrati pa avtor najde možnosti, da spregovori o vrsti vzporednih pojavov, med drugim želi postaviti na pravo mesto avantgardizem in ob tem navede niz vprašanj. Ob nekaterih zanimivih ugotovitvah pa je jasno, da v okviru spremne besede ni mogoče razložiti tovrstnih specifičnih vprašanj, ki ostajajo bralcu za razmislek.

Igor Gedrih

GLOSA

Razprava, ki nas preseneča

Nobena ustava razprava doslej, in imeli smo jih nekaj, ni tako globoko vznemirila javnosti kot sedanja, čeprav so pobudniki ustavnih sprememb, predsedstvo SFRJ, pospremili svoj predlog za javno razpravo s zagotovitvijo, da gre samo za prilagajanje novim razmeram in da temeljni ostanejo nespremenjeni. Toda zgodilo se je marsikaj nepričakovanega:

1) Formalno naj bi se javna razprava začela konec lanskega leta ob ustreznem sklepu v zvezni skupščini, v resnici pa šele sredi letošnjega januarja, ko so bili natisnjeni amandmaji, vendar se je, vsaj v Sloveniji, začela že lanskega marca takoj ob predlogu predsedstva in se zaostri la jeseni ob prvem osnutku sprememb,

2) vse dosedanje ustave ali predlogi za njihove posodobitve so prihajali v javnost iz karizmatičnih rok (Kardelj ob popolni Titovi podpori), tokrat je spremembe ponudilo prav nič karizmatično predsedstvo, na čelu zvezne

komisije pa je stal človek, Hamdija Pozderac, ki je prav v tem času doživel spektakularen človeški, politični in moralni zlom (afera Agrokomerc), kar je vzelo ponujenim spremembam sleherno »svetost«, pa čeprav samo politično,

3) predlogi za spremembo ustave in javna razprava o njih so padli v čas, ko je do skrajnosti omajana avtoriteta oblasti in države, ko so odnosi med republikami predvsem zaradi različnih gospodarskih interesov zaostrjeni do skoraj nepremostljivega nezaupanja, ko imamo vsi občutek, da nam nekdo usodno streže po nečem pomembnem, o čemer smo doslej menili, da je bilo upoštevano (nacionalna suverenost, samobitnost, državno jugoslovanstvo, socialna pravičnost itd.), a se nam zdaj zdi ogroženo,

4) v nasprotju z zagotovili predsedstva države, da temeljna določila ustave ostanejo nespremenjena, vsi razpravljamo tako, kot da gre za spreminjanje prav temeljnih postavk ustave: ustavnega položaja republik in obeh pokrajin,

5) in nekakšna psihološka podstat, ki spremlja razpravo v širšem jugoslovanskem prostoru: glavni navdihovalec in tudi oblikovalec vseh dosedanjih ustav je bil Slovenec (Kardelj), pri sedanji pa ima prav Slovenija največ pripomb in ugovorov, najbolj negativen, najbolj plebiscitarno izražen negativen odnos do predlaganih sprememb.

Vse kaže, da smo si zavozlali svoj jugoslovanski gordijski voz in se zaman oziramo za svojim Aleksandrom Velikim, ki naj bi ga presekal, sebi v slavo in nam v olajšanje. Danes, 24. 2. 1988, berem v slovenskem časopisju, da Miran Potrč, predsednik slovenske skupčine in slovenske ustavne komisije ter član zvezne, podaljšuje javno razpravo za mesec dni, do konca junija. Neizbežna, pričakovana odločitev.

Ponujene ustavne spremembe s svojo nedorečenostjo, politično metaforiko in z nezastrtim apetitom federacije, ki vidi rešitev in boljšo prihodnost države samo kot neposreden rezultat svoje pameti in odločitev, znova in tokrat siloviteje kot doslej postavlja pred javnost nikoli do kraja premagano dilemo: enotna ali zvezna država, suverenost narodov ali skrbništvo države nad njimi. In vendar to ni spopad med državo in republikami, ampak večino republik, ki sprejemajo takšno podobo in funkcijo države (razlogi za to so različni), in drugimi, očitno v manjšini, ki vidijo v tem razpad svoje državnosti. Slovenija je med slednjimi prav gotovo najbolj izrazita, zato kaže v javni razpravi ob spremembah ustave tudi največ nemira in najglobljo skepso.

Sedanja razprava, ki je dovolj intenzivna, pogosto tudi nervozna, je rešila zelo malo nesporazumov. Srečujemo se z očitki, da (Slovenci) ne kažemo dovolj smisla za skupnost, za višje interese, torej tudi za svoje. Najbrž je prav v tem vsa tragika zmote. Sedanji in daljnosežni interesi so tako različni, da jih ni mogoče spraviti na skupen imenovalec, še zlasti ne, če hočemo, kot pri sedanjih ustavnih spremembah, spraviti na takšen imenovalec prav vse interese vsakogar in vseh. Zato se ne gre čuditi, če večina v zvezni ustavni komisiji terja paketno sprejemanje sprememb, kar nujno pomeni vsiljevanje in nasilje.

Kaj je mogoče storiti v tem nedemokratičnem ozračju, ki se sklicuje na demokracijo? Razkrinkati naličje demokracije in terjati neizmaličeno, čisto demokracijo, v kateri naj nihče nikomur ničesar ne vsiljuje. V zvezno ustavo naj pride samo tisto, s čimer se vsi strinjamo, vse drugo pa naj bo stvar republiških ustav.

Gre v to smer naša sedanja ustavna razprava? Žal, ne. Mislim, da republiška ustavna komisija in republiška skupščina vztrajata v svoji izhodiščni napaki, da se tudi sami jasno in nedvoumno in opredelita, katere predlagane spremembe, ki dobivajo večinsko podporo v Jugoslaviji, so take, da so naperjene proti že doseženi republiški suverenosti in nacionalni samobitnosti in jih nihče med nami nima pravice sprejeti, tudi ustavna komisija ne, pa tudi skupščina ne, ki je sicer najvišje republiško predstavniško telo, vendar odgovorno svojemu narodu. O zahtevah po paketnem sprejemanju amandmajev pa se sploh ne bi smeli pogovarjati, saj pomeni *contradictio in adjecto* sleherne demokracije. Paketno sprejemanje, ko gre za ustavo, bi bilo možno samo, če bi bilo poprej doseženo popolno soglasje ob slehernem členu in bi bil končni sprejem celote le še manifestativno potrdilo že dogovorjenega.

Javna razprava o ustavnih spremembah mora vsaj v tem zadnjem obdobju stopiti v novo kvaliteto, stvari morajo biti jasne in odločitve nedvoumne. Še je čas, vendar ne več mnogo.

C. Z.

SPREHOD PO JUGOSLOVANSKIH IN TUJIH REVIJAH

V 12. številki beograjske Književnosti objavlja Taras Kermauner peto nadaljevanje svojih zapisov z naslovom *Dialog o razlikovanju*. Tema tokratnega nadaljevanja je različna – sega od Kermaunerjevih spominov na snemanje kratkega filma o Edvardu Kocbeku, kar je oblast dovolila šele po Kocbekovi smrti, čeprav se je Kermaunerjev scenarij opiral v prvi vrsti na Kocbekova pričevanja, do njegovih predavanj o Kocbeku v Trstu. Tine Hribar je za rubriko Dokumenti prispeval razmišljanje o literaturi in narodnosti, pri tem pa vzporeja Joycea, Kafko in Sofoklesa. O literaturi kot področju etničnega piše Andrej Brvar in s tem v zvezi tudi omenja konec ali pa morebitno obnovev prešernovske strukture v slovenski književnosti. Pri tem med drugim komentira nekatere poglede in dvome dela mlajšega rodu v zvezi s tem, ali je mogoče danes še ustrezno prebirati *Martina Krpana*, *Desetega brata*, ali recimo Stritarjeve in Gregorčičeve pesmi, pa celo Prešernove poezije, ki naj bi se zaprle same vase. Vsa tri besedila je prevedla Miljenka Vitezović. Vendar je morda – vsaj za nas – bolj zanimiv Miloš Bandić,

ki se je v prispevku o izhodiščih in strukturi lirizma v sonetih Franceta Prešerna spomnil stoštiridesetletnice izida Prešernovih *Pesmi*. Ta je, drugače, kot beremo v Brvarjevi razpravi, med drugim zapisal: »V revolucionarni romantiki našega povojnega časa je bila Prešernova romantika nova, svetla, dragocena resničnost. In kakšna je v pristnem spominjanju potem leta ostala. Zato ni bilo malo negotovosti in bojazni v pričakovanju: kaj nam bo danes prineslo novo srečanje in novo prebiranje Prešernove poezije in njegovih sonetov? Toda ta nelagodnost je bila, kot se zdi, brez razloga: kajti tudi to pot je Prešeren izkazal svojo pesniško moč in veličino, še več, nemara je bolj kot kdajkoli poprej njegova poezija za nas po tolikih izkušnjah, peripetijah in prodorih moderne poezije do današnjih dni ohranila svojo v presežnost naravno imanentnost, svoj pristen, privlačen sijaj, vznemirljiv vir in globino življenjskega in umetniškega diha in giba.« piše v uvodnem delu svojega eseja, objavljenega v Književnosti, poznavalec slovenske poezije Miloš I. Bandić.

*

Dvojna številka (4–5) novosadskega časopisa *Scena* prinaša pregled predstav